

ผลกระทบของเกษตรกรพันธะสัญญาด้านรายได้ ความสัมพันธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์เรื่องผลกระทบทั้งทางลบและทางบวกที่เกษตรกรในระบบเกษตรกรพันธะสัญญาได้รับด้านรายได้ รวมถึง เหตุผลของเกษตรกรในการเลือกทำเกษตรกรพันธะสัญญา ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับความสัมพันธ์ทางสังคมของเกษตรกร และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเกษตรกร ในตอนท้ายบทจะเป็นการวิเคราะห์ผลกระทบแยกตามครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบาง ซึ่งการวิเคราะห์ผลกระทบในบทนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลความคิดเห็นของเกษตรกร แต่จะมีการวิเคราะห์ผลทางรายได้ การกักขัง หนี้ทั้งในรูปหนี้เงินสด และ หนี้ในรูปสิ่งของ แยกตามกลุ่มเปราะบาง โดยใช้สถิติ ANOVA (Analysis of variance) แบ่งการนำเสนอเป็นกรณีของพืชและสัตว์ตามลำดับดังนี้

9.1 ผลกระทบด้านรายได้สุทธิ

จากการสอบถามเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่ง ให้ข้อคิดเห็นว่าการทำการเกษตรระบบพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิที่มากกว่าการผลิตอื่นๆ ที่เกษตรกรเคยทำ (ในกลุ่มพืชเฉลี่ยร้อยละ 61.7 ยกเว้นกรณีของพริกซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 48.2 และในกลุ่มสัตว์เฉลี่ยร้อยละ 76.6) โดยให้เหตุผลว่า มีตลาดรองรับที่แน่นอนและไม่ต้องใช้จ่ายเงินลงทุนเองและหาปัจจัยการผลิตง่าย (ตารางที่ 9.1 และ 9.2) เกษตรกรส่วนใหญ่ในทุกพืชและสัตว์ เห็นว่าไม่มีผลกระทบทางลบทางด้านรายได้สุทธิ (พืชรวมเฉลี่ยร้อยละ 73.3 และสัตว์รวมเฉลี่ยร้อยละ 64.6) มีเพียงกรณีของปลาที่สัดส่วนของเกษตรกรที่เห็นว่าไม่มีผลกระทบทางลบใกล้เคียงกับเกษตรกรที่เห็นว่าผลกระทบด้านลบ (ร้อยละ 53.2 และ ร้อยละ 46.8 ตามลำดับ) แต่ก็ยังถือได้ว่าสัดส่วนของการไม่มีผลกระทบทางลบยังมากกว่า ในกลุ่มสัตว์ แม้ว่าเกษตรกรร้อยละ 65-90 กล่าวว่าการผลิตในระบบนี้ให้รายได้สุทธิมากกว่าการเกษตรทั่วไปและมีตลาดรองรับ แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรกรร้อยละ 36-46 ของผู้เลี้ยงสุกร ไก่เนื้อ และปลา ระบุว่าอาจมีผลกระทบด้านลบกับรายได้สุทธิ เมื่อเทียบกับเกษตรกรในกลุ่มปลูกพืชไร่ร้อยละ 18-35 ที่ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญาให้ผลทางลบกับรายได้สุทธิด้วย ทั้งนี้เกษตรกรอาจตอบว่าการผลิตให้รายได้สุทธิมากกว่าการผลิตอื่นๆที่เกษตรกรเคยทำ แต่การผลิตดังกล่าวก็อาจมีผลในทางลบกับรายได้สุทธิเช่นเดียวกัน เนื่องจากผลในด้านลบอาจเกิดขึ้นในบางปี และแม้ว่าจะมีผลในด้านลบกับรายได้สุทธิ แต่ก็อาจให้รายได้สุทธิมากกว่าการผลิตอื่นๆที่เกษตรกรเคยทำก็เป็นไปได้ ดังนั้นคำตอบในสองคำถามนี้มีความเป็นอิสระซึ่งกันและกัน ในด้านผลทางลบ มีหลายประเด็นที่เกษตรกรต้องการให้บริษัทปรับปรุงการทำงานกับเกษตรกร ส่วนใหญ่เป็นประเด็นด้านการรับความเสี่ยงร่วมกัน ในกรณีที่เกิดภัยพิบัติ หรือภัยธรรมชาติ

ตารางที่ 9.1 ผลกระทบความเสี่ยงในด้านรายได้สุทธิในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	มันฝรั่ง	มะเขือเทศ	ถั่วเหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด เมล็ดพันธุ์	พริก	รวม
การผลิตในเกษตรพันธะสัญญาที่เกษตรกรเกี่ยวข้อง ให้รายได้สุทธิมากกว่าการผลิต อื่นๆ ที่เกษตรกรเคยทำหรือไม่								
มากกว่า	57.6	50.0	88.7	63.6	51.6	72.1	48.2	61.7
ไม่มากกว่า	34.8	28.3	8.1	27.3	29.0	26.4	35.7	27.1
น้อยกว่า	7.6	21.7	3.2	9.1	19.4	1.5	16.1	11.2
ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในเกษตรพันธะสัญญาที่เกษตรกรเกี่ยวข้อง ทำให้มีผลในทางลบกับรายได้สุทธิของเกษตรกรหรือไม่								
มี	22.7	35.0	35.5	25.0	32.3	19.1	17.8	26.7
ไม่มี	77.3	65.0	64.5	75.0	67.7	80.9	82.2	73.3

ตารางที่ 9.2 ผลกระทบความเสี่ยงในด้านรายได้สุทธิในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ ประกัน ราคา	ไก่เนื้อ รับจ้าง เลี้ยง	ปลา	รวม
การผลิตในเกษตรพันธะสัญญาที่เกษตรกรเกี่ยวข้อง ให้รายได้สุทธิ มากกว่าการผลิตอื่นๆ ที่เกษตรกรเคยทำ						
มากกว่า	64.0	88.6	73.3	90.0	67.2	76.6
ไม่มากกว่า	20.0	5.7	26.7	10.0	21.3	16.8
น้อยกว่า	16.0	5.7	-	-	11.5	6.6
ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในเกษตรพันธะสัญญาที่เกษตรกรเกี่ยวข้อง ทำให้มีผลในทางลบกับรายได้สุทธิของเกษตรกรหรือไม่						
มี	36.0	14.3	40.0	40.0	46.8	35.4
ไม่มี	64.0	85.7	60.0	60.0	53.2	64.6

ในกรณีที่เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่ามีผลกระทบในทางลบด้านรายได้สุทธิ พบว่าค่าเฉลี่ยร้อยละของรายได้สุทธิที่ลดลงในรอบ 3 ปี มีการลดลงของรายได้สุทธิแตกต่างกันในแต่ละพืช โดยส่วนใหญ่ในทุกพืชยกเว้น มะเขือเทศ ช่วงการลดลงของรายได้สุทธิอยู่ในช่วงไม่เกินร้อยละ 20 ในกรณีของมะเขือเทศช่วงการลดลงของรายได้สุทธิอยู่ในช่วงร้อยละ 21 ถึง 40 (ตารางที่ 9.3) ในกรณีของสัตว์ ไก่เนื้อประกันราคา ไก่

เนื้อรับจ้างเลี้ยงและสุกร ส่วนใหญ่ช่วงการลดลงของรายได้สุทธิอยู่ในช่วงไม่เกินร้อยละ 20 แต่ถ้าเป็นกรณีของปลาและไก่ไข่ ช่วงการลดลงของรายได้สุทธิอยู่ในช่วงร้อยละ 21 ถึง 40 ยิ่งไปกว่านั้นยังมีหลายกรณีของสัตว์ที่มีช่วงการลดลงของรายได้สุทธิต่อหน้าสูง เช่น กรณีของปลาเกษตรกรร้อยละ 10.4 ระบุว่า การลดลงของรายได้สุทธิมากถึงช่วง 81-100 และกรณีของไก่เนื้อแบบประกันราคาเกษตรกรร้อยละ 33.3 ก็ระบุว่ามีการลดลงของรายได้สุทธิมากถึงร้อยละ 81-100 เช่นเดียวกัน ในขณะที่กรณีของไก่ไข่มีเกษตรกรร้อยละ 40 ให้ข้อมูลว่ามีช่วงการลดลงของรายได้สุทธิอยู่ในช่วงร้อยละ 41 ถึง 60 (ตารางที่ 9.4)

ตารางที่ 9.3 ช่วงค่าร้อยละของการลดลงของรายได้สุทธิในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบทางรายได้สุทธิต้านลบ)

ช่วงค่าร้อยละของ รายได้สุทธิที่ลดลง	มันฝรั่ง	มะเขือเทศ	ถั่วเหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด	พริก
						เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์	
ไม่ระบุ	-	19.1	18.2	23.6	25.0	7.7	-
ร้อยละ 1-20	40.1	9.4	36.4	23.5	55.0	46.2	40.0
ร้อยละ 21-40	33.3	38.1	31.8	17.7	20.0	38.5	30.0
ร้อยละ 41-60	13.3	23.8	13.6	29.4	-	7.6	10.0
ร้อยละ 61-80	13.3	4.8	-	5.8	-	-	10.0
ร้อยละ 81-100	-	4.8	-	-	-	-	10.0

ตารางที่ 9.4 ช่วงค่าร้อยละของการลดลงของรายได้สุทธิในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบทางรายได้สุทธิต้านลบ)

ช่วงค่าร้อยละของ รายได้สุทธิที่ลดลง	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ	ไก่เนื้อรับจ้าง เลี้ยง	ปลา
			ประกัน ราคา		
ไม่ระบุ	-	-	-	50.0	3.4
1 - 20	44.5	20.0	50.0	50.0	13.8
21 - 40	33.3	40.0	16.7	-	31.0
41 - 60	22.2	40.0	-	-	27.6
61 - 80	-	-	-	-	13.8
81 - 100	-	-	33.3	-	10.4

9.2 ผลกระทบด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมในระบบเกษตรพันธะสัญญา ในส่วนของผลกระทบทางด้านบวก เกษตรกรผู้ปลูกพืช และสัตว์ราวร้อยละ 40-65 ให้ความคิดเห็นว่ามีผลกระทบในทางบวกทางด้านสังคม รายละเอียดผลกระทบทางด้านบวก ดังเช่น ทำให้มีการร่วมมือกัน สามัคคีกันในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มของเกษตรกร มีการจ้างงาน เกิดการกระจายรายได้ มีการบริจาคเงินและสิ่งของในหมู่บ้าน ลดการย้ายถิ่นฐาน คนในหมู่บ้านมีรายได้ เป็นต้น

ส่วนในด้านผลกระทบทางด้านลบต่อสังคม เกษตรกรส่วนใหญ่ระบุว่าไม่มีผลกระทบด้านลบทางสังคม (เฉลี่ยร้อยละ 94.1 ในกลุ่มพืชและ เฉลี่ยร้อยละ 70.6 ในกลุ่มสัตว์) มีเพียงกรณีของสุกรที่สัดส่วนของเกษตรกรที่เห็นว่าไม่มีผลกระทบทางลบ ใกล้เคียงกับเกษตรกรที่เห็นว่ามีผลกระทบด้านลบ แต่สัดส่วนของการไม่มีผลกระทบทางลบบังมากกว่า (ร้อยละ 52.0 และ ร้อยละ 40.0 ตามลำดับ) (ตารางที่ 9.5 และ 9.6) สำหรับเกษตรกรที่เห็นว่ามีผลกระทบในด้านลบ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่ในกรณีพืชให้เหตุผลว่าการเกษตรระบบพันธะสัญญาทำให้รายได้ของคนในชุมชนลดลง (กรณีมะเขือเทศ) ชาวบ้านได้รับสารเคมี (กรณีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์) ส่วนเหตุผลของผลกระทบทางลบทางสังคมที่ทั้งเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ และ สุกรตอบว่ามีผลกระทบทางลบ คือ การเกิดกลิ่นรบกวนเพื่อนบ้าน อีกเหตุผลที่ผู้เลี้ยงสุกร ให้คือ ไม่มีเวลามาร่วมงานชุมชน ผู้เลี้ยงปลา กล่าวถึงผลกระทบทางสังคมในทางลบคือการที่รายได้ลดลง คุณภาพจิตใจแย่จากการเลี้ยงปลาในระบบพันธะสัญญา (ตารางที่ 9.7 และ 9.8)

ตารางที่ 9.5 ผลกระทบความเสี่ยงทางสังคมของระบบเกษตรพันธะสัญญาในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	มันฝรั่ง	พริก	มะเขือเทศ	ถั่วเหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด		รวม
						เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์	เลี้ยงสัตว์	
ผลกระทบด้านบวกทางด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่								
มี	50	60.7	58.3	74.2	50.0	56.5	58.8	58.4
ไม่มี	48.5	33.9	38.3	22.6	39.7	41.9	30.9	36.5
ไม่แน่ใจ	1.5	5.4	3.4	3.2	10.3	1.6	10.3	5.1
ผลกระทบด้านลบทางด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือ ตำบลของท่านหรือไม่								
มี	-	-	1.7	-	-	-	2.9	0.7
ไม่มี	98.5	94.6	96.7	95.2	91.2	100.0	82.4	94.1
ไม่แน่ใจ	1.5	5.4	1.6	4.8	8.8	-	14.7	5.2

ตารางที่ 9.6 ผลกระทบความเสี่ยงทางสังคมของระบบเกษตรพันธสัญญาในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ	ไก่เนื้อ	ปลา	รวม
			ประกัน ราคา	รับจ้าง เลี้ยง		
ผลกระทบด้านบวกทางด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่						
มี	44.0	65.7	26.7	40.0	54.8	46.2
ไม่มี	56.0	20.0	60.0	40.0	35.5	42.3
ไม่แน่ใจ	-	14.3	13.3	20.0	9.8	11.5
ผลกระทบด้านลบทางด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่						
มี	40.0	34.3	6.7	30.0	6.5	23.5
ไม่มี	52.0	65.7	86.6	60.0	88.7	70.6
ไม่แน่ใจ	8.0	-	6.7	10.0	4.8	5.9

ตารางที่ 9.7 รายละเอียดผลกระทบความเสี่ยงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบ)

ผลกระทบด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือตำบล	มันฝรั่ง	มะเขือเทศ	ถั่วเหลืองฝักสด	ข้าวโพดฝักอ่อน	ข้าวโพดหวาน	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์	พริก
ด้านลบ							
● ไม่ระบุ	-	-	-	-	-	50.0	-
● ชาวบ้านได้รับสารเคมี	-	-	-	-	-	50.0	-
● รายได้คนในชุมชนลดลง	-	100.0	-	-	-	-	-
ด้านบวก							
● ไม่ระบุ	3.0	-	-	2.9	-	-	2.9
● ทำให้มีการร่วมมือกันสามัคคีกันในหมู่บ้าน มีการร่วมกลุ่มของเกษตรกร	24.2	2.9	-	8.8	5.7	5.0	-
● มีการจ้างงาน เกิดการกระจายรายได้ ลดการย้ายถิ่นฐาน	9.2	20	8.7	29.4	14.3	12.5	8.8
● คนในหมู่บ้านมีรายได้	42.4	71.4	80.4	44.1	51.4	60.0	73.5
● บริจาคสิ่งของและเงิน	12.2	2.8	6.5	2.9	11.4	12.5	-
● มีที่ราคาขายหรือที่ขายแน่นอน	3.0	-	-	2.9	2.9	-	-
● ไม่มีพืชอะไรจะปลูก รายได้สูง	3.0	-	-	2.9	-	-	-
● สังคมหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้น	3.0	-	4.4	-	-	7.5	14.8
● ได้รับความรู้จากการแนะนำและอบรม	-	2.9	-	-	11.4	2.5	-
● เป็นอาหารสัตว์	-	-	-	2.9	2.9	-	-
● เป็นทางเลือกให้กับเกษตรกร	-	-	-	2.9	-	-	-

ตารางที่ 9.8 รายละเอียดผลกระทบความเสี่ยงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบ)

ผลกระทบด้านสังคมในหมู่บ้าน หรือตำบล	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ	ไก่เนื้อ	ปลา
			ประกัน ราคา	รับจ้าง เลี้ยง	
ด้านลบ					
● เกิดกลิ่นรบกวนเพื่อนบ้าน	70.0	100.0	100.0	100.0	-
● ไม่มีเวลามาร่วมงานชุมชน	30.0	-	-	-	-
● ปลาติดเชื้อแล้วแพร่กระจาย	-	-	-	-	25.0
● รายได้ลดลง คุณภาพจิตใจแย่	-	-	-	-	50.0
● ไม่ระบุ	-	-	-	-	25.0
ด้านบวก					
● เกิดความสามัคคีในกลุ่ม และช่วยเหลือกันในชุมชน (ในกรณีของสุกร ปุ๋ยขี้หมู/แก๊สสามารถแจกจ่ายให้ ชาวบ้านได้หรือเมื่อชุมชนมีงานและต้องการหมูก็ สามารถช่วยเหลือได้ทั้งหมูและเงิน)	72.7	17.4	25.0	50.0	17.6
● เกษตรกร และคนในชุมชนมี อาชีพและรายได้ เพิ่มขึ้น	18.2	82.6	75.0	50.0	79.5
● มีทุนการศึกษา	9.1	-	-	-	-
● ไม่ระบุ	-	-	-	-	2.9

9.3 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ในกรณีของพืช ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรพันธะสัญญา เกษตรกรในทุกพืชส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่าไม่มีผลกระทบทั้งทางบวก หรือ ลบ (เฉลี่ยร้อยละ 67.7 ระบุว่าไม่มีผลบวก และ ร้อยละ 79.3 ระบุว่าไม่มีผลลบ) แต่เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสด ระบุว่าผลบวกต่อสิ่งแวดล้อมสูงที่สุดในกลุ่มพืช (ร้อยละ 37.1) และในเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งจะระบุว่าผลบวกต่อสิ่งแวดล้อมต่ำที่สุด (ร้อยละ 4.6) ส่วนในกลุ่มการผลิตพืชอื่นๆ เกษตรกรจะระบุว่าไม่มีผลบวกประมาณ ร้อยละ 13-16 ผลกระทบในทางบวกต่อสิ่งแวดล้อมดังเช่น เป็นการช่วยบำรุงดิน (มันฝรั่ง มะเขือเทศ ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดหวาน) ใช้ซากลำต้นทำปุ๋ย (มะเขือเทศ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ข้าวโพดหวาน) หรือใช้เป็นอาหารสัตว์ได้ (ข้าวโพด ถั่วเหลืองฝักสด) สามารถนำซากพืชไปขายได้ (ถั่วเหลืองฝักสด) สำหรับเกษตรกรบางส่วนที่ให้ความเห็นว่าไม่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 15) จะเป็นประเด็นในเรื่อง

ของการที่ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ (ข้าวโพด) ทำลายสิ่งแวดล้อม และการเกิดมลพิษ (มะเขือเทศ ข้าวโพด ผลิตเมล็ดพันธุ์) สารพิษตกค้าง (พริก มันฝรั่ง ถั่วเหลืองฝักสด และ ข้าวโพดหวาน) (ตารางที่ 9.9 และ 9.10)

ตารางที่ 9.9 ผลกระทบความเสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	มันฝรั่ง	มะเขือเทศ	ถั่วเหลืองฝักสด	ข้าวโพดฝักอ่อน	ข้าวโพดหวาน	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์	พริก	รวม
เกษตรพันธะสัญญานี้ มีผลกระทบด้านบวกทางด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่								
มี	4.6	13.3	37.1	16.2	16.1	13.2	16.1	16.7
ไม่มี	83.3	76.7	46.8	67.6	74.2	55.9	69.6	67.7
ไม่แน่ใจ	12.1	10.0	16.1	16.2	9.7	30.9	14.3	15.6
เกษตรพันธะสัญญามีผลกระทบด้านลบทางด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่								
มี	19.7	21.7	16.2	2.9	11.3	23.5	10.7	15.2
ไม่มี	77.3	75.0	79.0	92.7	87.1	60.3	83.9	79.3
ไม่แน่ใจ	3.0	3.3	4.8	4.4	1.6	16.2	5.4	5.5

ตารางที่ 9.10 รายละเอียดผลกระทบความเสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีของพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบ)

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ในหมู่บ้าน หรือตำบล	มันฝรั่ง	มะเขือ เทศ	ถั่ว เหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์	พริก
ด้านบวก							
• บำรุงดินให้ดี ผลผลิต การเกษตรดีขึ้น	100.0	50.0	52.2	18.2	60.0	22.2	33.3
• สิ่งแวดล้อมดีขึ้น	-	-	-	45.4	-	11.1	33.3
• ชากใช้ทำปุ๋ยหมัก	-	50.0	13.0	-	20.0	55.6	11.1
• เป็นอาหารสัตว์	-	-	8.7	9.1	-	-	-
• นำซากไปขายได้	-	-	21.7	9.1	-	-	-
• ไม่ระบุ	-	-	4.4	18.2	20.0	11.1	22.2
ด้านลบ							
• ไม่ระบุ	7.7	-	10.0	-	-	6.2	-
• ดินเสื่อมคุณภาพ	23.1	38.6	50.0	100.0	57.1	43.8	-
• สารพิษตกค้าง	61.5	-	40.0	-	42.9	-	100.0
• ทำลายสิ่งแวดล้อม เกิด มลพิษ	7.7	53.8	-	-	-	50.0	-
• มีคนใช้น้ำมาก	-	7.6	-	-	-	-	-

หากพิจารณาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในกรณีของสัตว์ พบว่ากรณีของไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยงเกษตรกรร้อยละ 60 ให้ความคิดเห็นว่าการผลิตมีผลกระทบทางลบกับสิ่งแวดล้อม ในกรณีของไก่ไข่และสุกร ร้อยละ 52-54 ของเกษตรกรเห็นว่าการผลิตมีผลกระทบทางด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ในกรณีของและไก่เนื้อประกันราคาและปลา เกษตรกรร้อยละ 26-30 เห็นว่ามีผลกระทบทางด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ลักษณะของผลกระทบทางด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดทุกคนที่ระบุว่าผลกระทบทางลบให้คือการก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นและแมลงวันรบกวน น้ำเน่าเสีย (ตารางที่ 9.11 และ 9.12)

ส่วนผลกระทบทางด้านบวกเกษตรกรส่วนใหญ่ในทุกสัตว์ เกษตรกรร้อยละ 15 เห็นว่ามีผลกระทบทางด้านบวกต่อสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มผู้เลี้ยงปลา ร้อยละ 27 ระบุว่าการผลิตมีผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรร้อยละ 20 ระบุว่าการผลิตมีผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ดังเช่น กรณีของสุกรระบุว่าสามารถลดการใช้พลังงานได้ คือสามารถผลิตไบโอแก๊สได้ ส่วนในกรณีของปลาเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำ และปลาในธรรมชาติได้อาหารกิน กรณีของไก่และสุกรสามารถใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยแก่พืช สามารถขายหรือแจกให้เพื่อนบ้านได้

ตารางที่ 9.11 ผลกระทบความเสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

รายการ	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ	ไก่เนื้อ	ปลา	รวม
			ประกัน	รับจ้าง		
			ราคา	เลี้ยง		
เกษตรกรพันธะสัญญานี้ มีผลกระทบด้านบวกทางด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่						
มี	20.0	11.4	6.7	10.0	27.4	15.1
ไม่มี	68.0	65.7	60.0	70.0	62.9	65.3
ไม่แน่ใจ	12.0	22.9	33.3	20.0	9.7	19.6
เกษตรกรพันธะสัญญานี้ มีผลกระทบด้านลบทางด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือตำบลของท่านหรือไม่						
มี	52.0	54.3	26.7	60.0	30.7	44.7
ไม่มี	44.0	40.0	60.0	40.0	62.9	49.4
ไม่แน่ใจ	4.0	5.7	13.3	-	6.4	5.9

ตารางที่ 9.12 รายละเอียดผลกระทบความเสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีของสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างที่มีผลกระทบ)

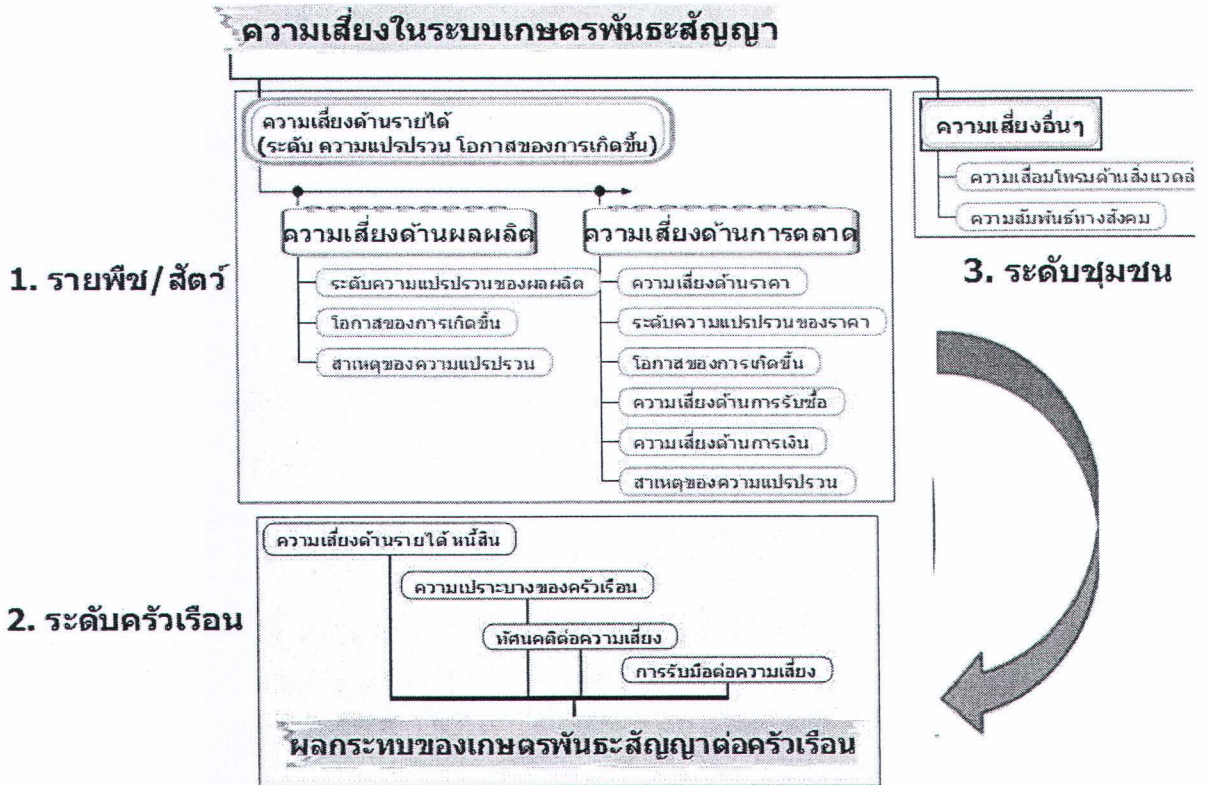
ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือตำบล	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ	ไก่เนื้อ	ปลา	
			ประกัน	รับจ้าง		
			ราคา	เลี้ยง		
ด้านลบ						
● มีกลิ่นเหม็นและแมลงวันรบกวน มีผล ทำให้น้ำเน่าเสีย	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ด้านบวก						
● ปุ๋ยซีไค ขายเป็นแจกให้เพื่อนบ้านได้	20.0	50.0	-	100.0	-	-
● ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ(สามารถ ผลิตไบโอแก๊ส) ส่วนในกรณีของปลา รักษาสิ่งแวดล้อม และแหล่งน้ำ และ ปลาในธรรมชาติได้อาหารกิน	80.0	-	-	-	-	94.1
● ไม่ระบุ	-	50.0	100.0	-	-	5.9

โดยสรุป การผลิตในระบบเกษตรกรพันธะสัญญาในความเห็นของเกษตรกรมีทั้งด้านบวกและด้านลบ เกษตรกรส่วนใหญ่ในทุกพืชและสัตว์ เห็นว่าการผลิตในระบบพันธะสัญญา ให้รายได้สุทธิมากกว่าพืชหรือสัตว์ที่เคยทำ (ร้อยละ 61 ในกลุ่มพืช และ ร้อยละ 76 ในกลุ่มสัตว์) แม้ว่าบางส่วนจะระบุว่า ในบางครั้งก็มี

ผลด้านลบกับรายได้สุทธิเช่นกัน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ซึ่งร้อยละ 36-46 ระบุว่าอาจมีผลในทางลบกับรายได้สุทธิ เทียบกับกลุ่มพืชซึ่งมีเพียงร้อยละ 18-35 ที่ระบุว่าอาจมีผลกระทบทางลบต่อรายได้สุทธิ ซึ่งบางครั้งผลลบอาจทำให้รายได้สุทธิลดลงถึงร้อยละ 40-100 ที่เดียว ในด้านผลกระทบทางด้านสังคม ทั้งกรณีพืชและสัตว์ร้อยละ 40-65 เห็นว่ามีผลเชิงบวกทางสังคม ดังเช่น ทำให้มีการร่วมมือกัน สามัคคีกันในหมู่บ้าน มีการร่วมกลุ่มของเกษตรกร มีการจ้างงาน เกิดการกระจายรายได้ มีการบริจาคเงินและสิ่งของในหมู่บ้าน ลดการย้ายถิ่นฐาน คนในหมู่บ้านมีรายได้ ส่วนผลกระทบทางลบทางสังคมมีในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ประมาณ ร้อยละ 23 ดังเช่นการเกิดกลิ่นรบกวนเพื่อนบ้าน ไม่มีเวลาร่วมงานชุมชน การที่รายได้ลดลงคุณภาพจิตใจแย่ เป็นต้น ในด้านผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมในกลุ่มพืช ร้อยละ 16 ระบุว่ามีผลบวกดังเช่น การช่วยบำรุงดิน ใช้ซากลำต้นทำปุ๋ย หรือใช้เป็นอาหารสัตว์ได้ แต่ร้อยละ 15 ก็ระบุว่าอาจมีผลลบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน คือ การที่ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ทำลายสิ่งแวดล้อม และการเกิดมลพิษ สารพิษตกค้าง เป็นต้น ในกรณีของสัตว์ การเลี้ยงไก่ สุกร เกษตรกรประมาณร้อยละ 50-60 ระบุว่า มีผลกระทบทางต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การมีกลิ่นเหม็นและแมลงวันรบกวน มีผลทำให้น้ำเน่าเสีย ส่วนเกษตรกรร้อยละ 15 ระบุว่า มีผลบวกทางสิ่งแวดล้อม เช่น สามารถใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ย สามารถลดการใช้พลังงาน และให้อาหารธรรมชาติแก่แหล่งน้ำ เป็นต้น จะสังเกตว่าในการผลิตสัตว์ในระบบเกษตรพันธะสัญญาจะมีผลดีทางรายได้สุทธิต่ำกว่าพืช(ให้รายได้สุทธิต่ำกว่า) แต่มีผลกระทบด้านลบทางรายได้ สังคม และ สิ่งแวดล้อมสูงกว่าการผลิตพืชในระบบเกษตรพันธะสัญญา

9.4 ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบาง

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญากับครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบาง เนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อาจได้รับผลกระทบจากความเสี่ยงที่เกิดขึ้นมากกว่ากลุ่มอื่น และอาจไม่สามารถรองรับผลกระทบด้านลบ หรือมีศักยภาพในการรับมือผลกระทบเหล่านี้เมื่อเทียบกับเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ เกษตรกรกลุ่มเปราะบางนี้ อาจต้องได้รับการดูแลในเชิงนโยบายมากกว่าเกษตรกรทั่วไป ดังกรอบแนวคิดความเปราะบางที่มีผลกระทบต่อครัวเรือน ดังได้แสดงในรูปแบบที่เป็นกรอบการทำงานของโครงการดังนี้

รูปที่ 9.1 กรอบแนวคิดด้านความเปราะบางและผลกระทบต่อเกษตรพันธะสัญญา

ในเรื่องความเปราะบาง (vulnerability) Chambers (1989) ได้ให้ความหมายของความเปราะบาง (vulnerability) ว่ามีสองด้าน โดยแบ่งเป็นด้านนอกและด้านใน (external and internal sides) ด้านนอกเป็นเรื่องของความเสี่ยง (risks) การกระทบกระเทือนอย่างกะทันหัน (shocks) และความเครียด (stress) ที่เกิดขึ้นกับรายบุคคลหรือครัวเรือน ส่วนด้านในเป็นเรื่องของการขาดการป้องกันหรือคุ้มครอง (defencelessness) การขาดเครื่องมือหรือวิธีการในการรับมือโดยไม่ก่อให้เกิดความสูญเสีย (a lack of means to cope without damaging loss) และกล่าวว่าความสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบทั้งความอ่อนแอทางด้านกายภาพ (physically weaker) ความยากลำบากทางเศรษฐกิจ (economically impoverished) การพึ่งพาทางสังคม (socially dependent) ความเสียหายหรือได้รับอันตรายทางด้านจิตใจ (humiliated or psychologically harmed) UNDP (2004) ได้ให้ความหมายของความเปราะบางของมนุษย์ (human vulnerability) ไว้ว่าเป็นเงื่อนไขหรือแนวทางอย่างหนึ่งที่เป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดสภาพความเป็นอยู่ (likelihood) และขนาดของความเสียหาย (scale of damage) จากผลกระทบของสิ่งที่เป็นอันตรายหรือการเสี่ยงที่เผชิญอยู่ (impact of a given hazard) ความเปราะบางของมนุษย์ประกอบด้วย ความเปราะบางของระบบสังคมและเศรษฐกิจ สุขภาพ โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและทรัพย์สินที่แวดล้อม (environmental assets) ส่วน Aysan (1993) ได้พูดถึงสาเหตุของความเปราะบางว่ามีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปราะบาง อันได้แก่ การเข้าไม่ถึงทรัพยากร (lack of access to resources) ความเสื่อมลงของ

ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและความสามารถในการปกป้อง ความอ่อนแอของโครงสร้างทางสถาบันทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น การเข้าถึงข้อมูลและความรู้ การเข้าถึงอำนาจทางการเมืองที่จำกัด ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ความอ่อนแอของบุคคล

เมื่อพิจารณาข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้ไปเก็บมา คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ UNDP (2004) เกี่ยวกับความเปราะบางที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมเศรษฐกิจ สุขภาพ โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและทรัพย์สินที่แวดล้อม โดยได้ใช้เฉพาะความเปราะบางที่มาจากปัจจัยภายในครัวเรือน ได้คัดเลือกข้อมูล และจำแนกเกษตรกรออกเป็นกลุ่มเปราะบางโดยได้ใช้ ตัวแปร 4 ตัว ในการจำแนกเกษตรกรคือ

1) เกษตรกรที่มีแรงงานพึ่งพิง ได้แก่เด็ก และคนชราเป็นสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับจำนวนแรงงานในครอบครัว โดยได้จำแนกเด็ก อายุต่ำกว่า 15 ปี และ คนชราสูงกว่า 60 ปี เป็นกลุ่มพึ่งพิง โดยให้เป็นสัดส่วนของแรงงานวัยทำงานช่วง 15-60 ปี

2) เกษตรกรที่มีสัดส่วนการกู้ยืม ทั้งที่กู้เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด เมื่อเทียบกับรายได้สุทธิ

3) เกษตรกรที่มีหนี้ค้ำชำระ เป็นหนี้ที่เกินกำหนดการชำระปกติ

4) เกษตรกรที่มีที่ดินและทรัพย์สินต่ำ โดยให้เกษตรกรที่มีที่ดินต่ำกว่า 6 ไร่ต่อครัวเรือน และทรัพย์สินต่ำกว่า 300,000 บาทต่อครัวเรือน เป็นเกษตรกรที่มีความเปราะบาง เกษตรกรที่มีทั้งสองอย่างต่ำกว่าเกณฑ์ เรียกว่าเป็นเกษตรกรที่มี “ทรัพย์สินและที่ดินน้อย” หรือ เป็นผู้มีความเปราะบาง ผู้มีทั้งสองอย่างสูงกว่าเกณฑ์ เป็นเกษตรกรที่ไม่มีความเปราะบางเรียกว่า เป็นผู้มี “ทรัพย์สินและที่ดินมาก” ส่วนผู้ที่มีอย่างหนึ่งเท่านั้นต่ำกว่าเกณฑ์ เรียกว่าเป็นผู้มี “ทรัพย์สินและที่ดินปานกลาง”

ตารางที่ 9.13-9.16 แสดงการจำแนกเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างตามหลักเกณฑ์ข้างต้น พบว่าเกษตรกร ร้อยละ 4-6 เป็นเกษตรกรที่มีอัตราพึ่งพิงสูง (>1) โดยจะสูงในกลุ่มสัตว์มากกว่ากลุ่มพืชเล็กน้อย เกษตรกรร้อยละ 30 เป็นเกษตรกรที่กู้ยืมสูงกว่ารายได้สุทธิ (สัดส่วนการกู้ต่อรายได้สุทธิ >1) โดยกลุ่มเลี้ยงสัตว์จะมีเกษตรกรที่กู้ยืม ร้อยละ 54 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มปลูกพืชที่มีเกษตรกรในกลุ่มนี้ เพียงร้อยละ 23 นอกจากนี้ เกษตรกรเลี้ยงสัตว์จะเป็นผู้มีหนี้ค้ำ (มากกว่า 0) ถึงร้อยละ 56 เมื่อเทียบกับ กลุ่มปลูกพืชที่มีเกษตรกรที่มีหนี้ค้ำร้อยละ 33.5 อย่างไรก็ตาม กลุ่มพืชจะมีที่ดินและทรัพย์สิน น้อยกว่ากลุ่มเลี้ยงสัตว์ โดยเกษตรกรร้อยละ 42 ในกลุ่มพืช เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีทรัพย์สินและที่ดินน้อย ร้อยละ 41 มีที่ดินและทรัพย์สินปานกลาง ร้อยละ 16.7 มีที่ดินและทรัพย์สินสูง ส่วนเกษตรกรร้อยละ 19.7 ในกลุ่มสัตว์ เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินและทรัพย์สินน้อย ร้อยละ 54 เป็นกลุ่มที่มีที่ดินและทรัพย์สินปานกลาง ร้อยละ 25 เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินและทรัพย์สินสูง โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ มีที่ดินและทรัพย์สินมากกว่าในกลุ่มพืช แต่มีหนี้สิน มากกว่าเช่นกัน

ตารางที่ 9.13 การจำแนกครัวเรือนตามความเปราะบางด้านการมีแรงงานพึ่งพิง

		กลุ่มพึ่งพิง		ทั้งสองกลุ่ม
		อัตราส่วนพึ่งพิง ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 1	อัตราพึ่งพิง สูงกว่า 1	
ปลูกพืช	จำนวนครัวเรือน	423	19	442
	%	95.70	4.30	100
เลี้ยงสัตว์	จำนวนครัวเรือน	137	9	146
	%	93.84	6.16	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	560	28	588
	%	95.24	4.76	100

ตารางที่ 9.14 การจำแนกครัวเรือนตามความเปราะบางด้านการกู้

		กลุ่ม กู้ต่อรายได้สุทธิ		
		น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1	มากกว่า 1	ทั้งสองกลุ่ม
ปลูกพืช	จำนวนครัวเรือน	341	101	442
	%	77.15	22.85	100
เลี้ยงสัตว์	จำนวนครัวเรือน	67	80	147
	%	45.58	54.42	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	408	181	589
	%	69.27	30.73	100

ตารางที่ 9.15 การจำแนกครัวเรือนตามความเปราะบางด้านหนี้

		กลุ่มหนี้ค้าง		
		ไม่มีหนี้ค้าง	มีหนี้ค้าง	ทั้งสองกลุ่ม
ปลูกพืช	จำนวนครัวเรือน	294	148	442
	%	66.5	33.5	100
เลี้ยงสัตว์	จำนวนครัวเรือน	64	83	147
	%	43.54	56.46	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	358	231	589
	%	60.78	39.22	100

ตารางที่ 9.16 การจำแนกครัวเรือนตามความเปราะบางด้านที่ดินและทรัพย์สิน

		กลุ่มที่ดินและทรัพย์สิน 3 กลุ่ม			
		ทรัพย์สินและ ที่ดินน้อย	ทรัพย์สินและ ที่ดินปานกลาง	ทรัพย์สินและ ที่ดินสูง	ทั้งสามกลุ่ม
ปลูกพืช	จำนวนครัวเรือน	186	182	74	442
	%	42.08	41.18	16.74	100
เลี้ยงสัตว์	จำนวนครัวเรือน	29	80	38	147
	%	19.73	54.42	25.85	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	215	262	112	589
	%	36.50	44.48	19.02	100

จากการจำแนกกลุ่มเปราะบางข้างต้น เมื่อนำมารวมกันทั้ง 4 ประเด็น สามารถจำแนกเกษตรกรได้ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มไม่เปราะบาง กลุ่มเปราะบาง 1 ด้าน กลุ่มเปราะบาง 2 ด้าน และกลุ่มเปราะบาง 3 ด้าน ซึ่งพบว่ากลุ่มไม่เปราะบางในกลุ่มพืช มีร้อยละ 26 ในกลุ่มสัตว์มีเพียงร้อยละ 14 เปราะบาง 1-3 ด้าน ในกลุ่มพืชมีร้อยละ 74 ในกลุ่มสัตว์ มีร้อยละ 86 ในครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีความเปราะบาง 2-3 ด้านสูงถึงร้อยละ 44 ในขณะที่ในกลุ่มพืช มีร้อยละ 26 (ตารางที่ 9.17)

ตารางที่ 9.17 การแจกแจงครัวเรือนตามความเปราะบาง

		กลุ่มเปราะบาง				
		ไม่ เปราะบาง	เปราะบาง 1 ด้าน	เปราะบาง 2 ด้าน	เปราะบาง 3 ด้าน	ทั้ง 4 กลุ่ม
ปลูกพืช	จำนวนครัวเรือน	117	208	105	12	442
	%	26.47	47.06	23.76	2.71	100
เลี้ยงสัตว์	จำนวนครัวเรือน	21	61	55	10	147
	%	14.29	41.50	37.41	6.80	100
ทุกกลุ่มพืช/สัตว์	จำนวนครัวเรือน	138	269	160	22	589
	%	23.43	45.67	27.16	3.74	100

เมื่อแจกแจงตามเกษตรกรตามชนิดพืช หรือ สัตว์ แล้วพบว่า ในกลุ่มข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด เป็น 3 ชนิดพืช ที่มีเกษตรกรที่ไม่เปราะบางสูงที่สุด คือมีเกษตรกรในกลุ่มนี้สูงถึงร้อยละ 32-35 ในกลุ่มพืชด้วยกัน เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ พริก มันฝรั่ง และ ข้าวโพดฝักอ่อน เป็นเกษตรกรที่มีความเปราะบางสูง คือร้อยละ 78-82 โดยผู้ปลูกมะเขือเทศ จะมีเกษตรกรเปราะบาง 2-3 ด้านสูงกว่า ผู้ปลูกพืชอื่น โดยสูงถึงร้อยละ 42 ในขณะที่ ผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด และ ข้าวโพดหวาน มีเกษตรกรเปราะบาง 2-3 ด้านต่ำเพียงร้อยละ 17-22 เท่านั้น ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ผู้เลี้ยงปลาจะมีเกษตรกรที่ไม่เปราะบางสูงกว่า ผู้เลี้ยงสุกร หรือ ไก่ ผู้เลี้ยงไก่ ทั้งไก่ไข่ ไก่เนื้อ ประกันราคา และ ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยงเป็นผู้มีความเปราะบางสูง ร้อยละ 94-100 มีความเปราะบาง อย่าง

น้อย 1 ด้าน ผู้เลี้ยงไก่ไข่ มีความเปราะบาง 2-3 ด้านสูงสุด คือ ร้อยละ 60 ในขณะที่ ผู้เลี้ยงสุกรมีความเปราะบาง 2-3 ด้านเพียงร้อยละ 24 และผู้เลี้ยงปลามีความเปราะบาง 2-3 ด้าน สูงเช่นกัน คือ ร้อยละ 50 (ตารางที่ 9.18)

ตารางที่ 9.18 การแจกแจงครัวเรือนตามความเปราะบาง แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	กลุ่มเปราะบาง				รวมทั้ง 4 กลุ่ม
	ไม่ เปราะบาง	เปราะบาง 1 ด้าน	เปราะบาง 2 ด้าน	เปราะบาง 3 ด้าน	
มันฝรั่ง	22.7	50.0	22.7	4.5	100
มะเขือเทศ	18.3	40.0	40.0	1.7	100
ถั่วเหลืองฝักสด	32.3	45.2	21.0	1.6	100
ข้าวโพดหวาน	35.5	43.5	19.4	1.6	100
ข้าวโพดฝักอ่อน	22.1	50.0	25.0	2.9	100
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์	35.3	47.1	13.2	4.4	100
พริก	17.9	53.6	26.8	1.8	100
สุกร	16.0	60.0	24.0		100
ปลา	24.2	27.4	38.7	9.7	100
ไก่ไข่	5.7	34.3	54.3	5.7	100
ไก่เนื้อประกันราคา		66.7	20.0	13.3	100
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง		70.0	30.0		100
ทุกกลุ่มพืช/สัตว์	23.4	45.7	27.2	3.7	100

เมื่อจำแนกกลุ่มเปราะบางได้แล้ว คณะผู้วิจัยได้สำรวจความแตกต่างระหว่างกลุ่มเปราะบางเหล่านี้ การแจกแจงค่าเฉลี่ยของรายได้ ทรัพย์สิน และที่ดินของแต่ละกลุ่ม พบว่า กลุ่มไม่เปราะบาง มีรายได้สุทธิ ทั้งในเกษตรและรวมทุกกิจกรรม มูลค่าทรัพย์สิน และ ขนาดที่ดินของตนเองสูงกว่ากลุ่มเปราะบาง โดยกลุ่มไม่เปราะบางมีค่าเฉลี่ยของรายได้สุทธิเงินสด 327,066 บาทต่อครัวเรือน ค่าเฉลี่ยของรายได้สุทธิเงินสดจาก ภาคเกษตร 261,234 บาทต่อครัวเรือน ค่าเฉลี่ยของมูลค่าทรัพย์สิน บ้าน รถ และโรงเรือน เท่ากับ 582,684 บาทต่อครัวเรือน มีค่าเฉลี่ยของที่ดินของตนเอง รวบรวม 8 ไร่ ต่อครัวเรือน เมื่อเทียบกับกลุ่มเปราะบาง 3 ด้าน มีรายได้เฉลี่ยสุทธิ 141,275 บาทต่อครัวเรือน รายได้สุทธิเฉลี่ยในภาคเกษตร 101,020 บาทต่อครัวเรือน มีมูลค่าทรัพย์สิน 178,918 บาทต่อครัวเรือน และมีที่ดินของตนเองเฉลี่ย 4.3 ไร่ต่อครัวเรือน (ตารางที่ 9.19) ส่วนในด้านการกู้ยืมเงินในรูปเงินสด สิ่งของ และ หนี้ค้ำ ก็พบว่า กลุ่มไม่เปราะบาง มีเงินกู้ และหนี้ค้ำน้อยกว่า กลุ่มเปราะบาง โดยกลุ่มไม่เปราะบาง มีจำนวนเงินกู้เฉลี่ย 61,194 บาทต่อครัวเรือน ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ พันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ สารเคมี เป็นต้น เฉลี่ย 79,940 บาทต่อครัวเรือน และไม่มีหนี้ค้ำ (เนื่องจากเป็นค่านิยามที่ใช้ในการแบ่งกลุ่ม) ส่วนกลุ่มเปราะบาง 2 ด้าน มีจำนวนเงินกู้เฉลี่ย 248,781 บาทต่อครัวเรือน ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ 987,695 บาท และ ค่าเฉลี่ยหนี้ค้ำเท่ากับ 203,696 บาทต่อครัวเรือน แต่กลุ่มเปราะบาง 3 ด้านมีจำนวนเงินกู้ ปริมาณกู้ยืมใน

รูปสิ่งของ และ หนัก้าต่ำกว่า กลุ่มเปราะบาง 2 ด้าน ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มเปราะบาง 3 ด้านมีเครดิตในการกู้ยืมไม่มากพอเท่ากับกลุ่มเปราะบาง 2 ด้าน ทำให้ไม่สามารถก้อหนี้ได้สูงเท่า (ตารางที่ 9.20)

มีการทดสอบความแตกต่างของตัวแปรเหล่านี้ ตามกลุ่มเปราะบาง โดยวิธี Analysis of Variance (ANOVA) พบว่า การอยู่ในกลุ่มเปราะบางเหล่านี้สามารถอธิบายความแตกต่างของ มูลค่าทรัพย์สิน ที่ดินของตนเอง จำนวนเงินกู้ ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ และหนัก้า อย่างมีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1, 0.05 และ 0.01 (ตารางที่ 9.21) แต่ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างด้านรายได้สุทธิเงินสดรวมทุกกิจกรรม หรือ รายได้สุทธิเงินสดจากการเกษตรได้ อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามเมื่อ แยกวิเคราะห์ ANOVA สำหรับรายได้สุทธิรวมทุกกิจกรรม และรายได้สุทธิเงินสดจากการเกษตรในกลุ่มพืช พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01 (ตารางที่ 9.22-9.24) โดยค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิเงินสดรวมทุกกิจกรรมของกลุ่มไม่เปราะบางเท่ากับ 187,450 บาทต่อครัวเรือน และเท่ากับ 131,757 บาทต่อครัวเรือนสำหรับรายได้สุทธิเงินสดจากการเกษตร แต่จะเท่ากับ 153,273 83,508 และ 51,212 บาทต่อครัวเรือนสำหรับรายได้สุทธิเงินสดรวมทุกกิจกรรม และ 113,585 55,454 และ 35,829 บาทต่อครัวเรือนสำหรับรายได้สุทธิเงินสดจากการเกษตรในกลุ่มเปราะบาง 1-3 ด้าน ตามลำดับเท่านั้น ในกลุ่มสัตว์ แม้ว่า รายได้สุทธิเงินสดรวมทุกกิจกรรม (1.1 ล้านบาท สำหรับกลุ่มไม่เปราะบาง และ 0.61 0.57 0.25 ล้านบาทสำหรับกลุ่มเปราะบาง 1-3 ด้านตามลำดับ) และ รายได้สุทธิเงินสดจากการเกษตร (0.98 ล้านบาทสำหรับกลุ่มไม่เปราะบาง และ 0.53 0.50 0.18 ล้านบาทสำหรับกลุ่มเปราะบาง 1-3 ด้านตามลำดับ) จะมีค่าเฉลี่ยที่แตกต่างกันอย่างเห็นชัดเจนในแต่ละกลุ่ม แต่เมื่อทดสอบทางสถิติไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีค่าความแปรปรวน (variance) ที่สูงแสดงโดยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่สูงในแต่ละกลุ่มนั่นเอง (ตารางที่ 9.25-9.27)

ตารางที่ 9.19 รายได้สุทธิ ทรัพย์สิน ที่ดินของเกษตรกร แยกตามกลุ่มประเภท

กลุ่ม	รายได้สุทธิเงินสดรวม		รายได้สุทธิเงินสดการเกษตร		มูลค่าทรัพย์สินบ้าน รถ เรือ เรือยนต์		ที่ดินของตนเองรวมทุกแปลง					
	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	จำนวน	ค่าเฉลี่ย				
ไม่ประเภอบาง	138	327,066.5	1,240,128.1	138	261,234.8	1,239,544.1	138	582,684.6	727,727.0	138	8.07	7.66
ประเภอบาง 1 ด้าน	269	258,736.0	540,537.4	269	209,604.6	525,908.4	269	465,719.9	581,208.0	269	7.48	9.74
ประเภอบาง 2 ด้าน	160	253,385.3	679,125.9	160	211,641.8	662,391.8	160	472,148.1	791,823.9	160	5.28	10.28
ประเภอบาง 3 ด้าน	22	141,275.0	276,053.0	22	101,020.4	177,151.2	22	178,918.1	194,378.5	22	4.32	9.46
รวม	589	268,904.7	787,685.5	589	218,198.9	777,693.3	589	484,157.9	673,947.3	589	6.90	9.49

ตารางที่ 9.20 จำนวนเงินกู้ ปริมาณกฏมึมในรูปสิ่งของ หนี้ค่างจากทุกแหล่ง

กลุ่ม	จำนวนเงินกู้ทุกแหล่ง		ปริมาณกฏมึมในรูปสิ่งของ		หนี้ค่างจากทุกแหล่ง	
	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	จำนวน	ค่าเฉลี่ย
ไม่ประเภอบาง	138	61,194.9	138	20,459.54	138	-
ประเภอบาง 1 ด้าน	269	144,547.5	269	252,440.54	269	126,654.28
ประเภอบาง 2 ด้าน	160	248,781.8	160	987,695.65	160	203,696.25
ประเภอบาง 3 ด้าน	22	199,500.0	22	476,272.05	22	199,181.82
รวม	589	155,385.9	589	406,178.63	589	120,616.98

ตารางที่ 9.21 ผลวิเคราะห์ ANOVA ในด้านความแตกต่างระหว่างกลุ่มในด้านต่างๆรวมทั้งพืชและสัตว์

	F	Sig.
รายได้สุทธิเงินสดรวมทุกกิจกรรม * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	0.4777	0.6979 ^{ns}
รายได้สุทธิจากการเกษตร (พืชและสัตว์) * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	0.32097	0.8102 ^{ns}
มูลค่าทรัพย์สินบ้าน รถ โรงเรือน * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	2.5924	0.0519*
ที่ดินของตนเองรวมทุกแปลง * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	3.1651	0.0241**
จำนวนเงินกู้ทุกแหล่ง * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	5.9296	0.0005***
ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	6.5277	0.0002***
หนี้ค้างจากทุกแหล่ง * กลุ่มเปราะบาง 4 กลุ่ม (ผลรวม)	5.7615	0.0007***

หมายเหตุ: ns ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1, ** มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 9.22 รายได้สุทธิเงินสดรวม กลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

กลุ่มเปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิเงินสดรวม	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่เปราะบาง	117	187,450.26	147,441.63
เปราะบาง 1 ด้าน	208	153,273.49	158,647.93
เปราะบาง 2 ด้าน	105	83,508.10	72,655.28
เปราะบาง 3 ด้าน	12	51,212.50	30,555.24
ทุกกลุ่ม	442	142,976.17	142,990.88

ตารางที่ 9.23 รายได้สุทธิจากการเกษตร กลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

กลุ่มเปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิจากการเกษตร	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่เปราะบาง	117	131,757.35	124,854.19
เปราะบาง 1 ด้าน	208	113,585.22	145,548.82
เปราะบาง 2 ด้าน	105	55,454.76	62,065.97
เปราะบาง 3 ด้าน	12	35,829.17	19,564.58
ทุกกลุ่ม	442	102,475.19	126,075.75

ตารางที่ 9.24 การวิเคราะห์ ANOVA ของรายได้เงินสดรวมและจากการเกษตร กลุ่มพืช ตามกลุ่ม
 ไร่บาง

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
รายได้เงินสดรวม					
Between Groups	7.258E+11	3	2.4195E+11	12.7817918	0.000***
Within Groups	8.291E+12	438	1.8929E+10		
รวม	9.017E+12	441			
รายได้เงินสดจากการเกษตร					
Between Groups	4.114E+11	3	1.3715E+11	9.1039	0.000***
Within Groups	6.598E+12	438	1.5065E+10		
รวม	7.01E+12	441			

หมายเหตุ: ns ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1, ** มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 9.25 รายได้สุทธิเงินสดรวมกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มไร่บาง

กลุ่มไร่บาง	จำนวนครัวเรือน	ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิเงินสดรวม	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่ไร่บาง	21	1,104,900.0	3,107,940.0
ไร่บาง 1 ด้าน	61	618,346.2	1,023,820.0
ไร่บาง 2 ด้าน	55	577,696.5	1,088,400.0
ไร่บาง 3 ด้าน	10	249,350.0	390,996.0
ทุกกลุ่ม	147	647,547.1	1,498,220.0

ตารางที่ 9.26 รายได้สุทธิจากการเกษตรกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มไร่บาง

	จำนวนครัวเรือน	ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิจากการเกษตร	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่ไร่บาง	21	982,609.52	3,128,886.53
ไร่บาง 1 ด้าน	61	537,015.08	1,010,622.10
ไร่บาง 2 ด้าน	55	509,817.27	1,070,750.01
ไร่บาง 3 ด้าน	10	179,250	245,543.75
ทุกกลุ่ม	147	566,157.61	1,491,756.82

ตารางที่ 9.27 การวิเคราะห์ ANOVA ของรายได้เงินสตรวมและจากการเกษตร กลุ่มสัตว์ ตามกลุ่ม
 ปราระบาง

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
รายได้เงินสตรวม					
Between Groups	6.29913E+1	3	2.09971E+1	0.934	0.4259 ^{ns}
Within Groups	3.21423E+1	143	2.24771E+1		
รวม	3.27722E+1	146			
รายได้เงินสดจาก					
Between Groups	5.365E+12	3	1.78848E+1	0.800	0.495 ^{ns}
Within Groups	3.195E+14	143	2.2345E+12		
รวม	3.249E+14	146			

หมายเหตุ: ns ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1, ** มี
 นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.05, * มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

โดยสรุป การวิเคราะห์ความแตกต่างเรื่องรายได้ หนี้ และทรัพย์สิน จำแนกตามกลุ่มปราระบาง
 พบว่า กลุ่มที่มีปราระบางมีรายได้ต่ำ ทรัพย์สินต่ำ มีหนี้สินสูง การกู้ยืมสูง และหนี้ค้ำสูง ซึ่งพบว่าความ
 แตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้ว่าในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เรื่องรายได้ไม่สามารถยืนยันความแตกต่างได้ในทาง
 สถิติเนื่องจากมีความแปรปรวนสูง และกลุ่มที่มีความปราระบางสูง 3 ด้านอาจมีค่าเฉลี่ยเรื่องการกู้ยืม และ
 หนี้สินต่ำกว่ากลุ่มที่มีความปราระบาง 2 ด้าน ทั้งนี้เพราะอาจขาดศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งทุน

9.5 การจำแนกผลกระทบตามกลุ่มปราระบาง

ในด้านผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรด้านรายได้ สังคม และ สิ่งแวดล้อมซึ่งได้แจกแจงรายละเอียด
 ในหัวข้อ 9.1-9.3 แล้วนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมโดยจำแนกตามกลุ่มปราระบาง พบว่า ในกลุ่มปลูกพืช
 ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความปราระบาง 1-2 ด้าน ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญาีผลกระทบต่อด้านลบกับ
 รายได้ ประมาณร้อยละ 27-31 ส่วนอีก เมื่อเทียบกับกลุ่มไม่ปราระบาง ซึ่งร้อยละ 19 ระบุว่าผลกระทบต่อ
 ด้านลบ สำหรับกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความปราระบาง จะระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบ
 มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืช โดยครัวเรือนร้อยละ 34-41 ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญาีผลกระทบต่อ
 ด้านลบ เทียบกับร้อยละ 19 สำหรับกลุ่มไม่ปราระบาง แสดงว่า กลุ่มปราระบางระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญาี
 ผลกระทบทางลบด้านรายได้มากกว่ากลุ่มไม่ปราระบาง (ตารางที่ 9.28-9.29)

ตารางที่ 9.28 ผลทางลบด้านรายได้กลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลทางลบด้านรายได้		
		ไม่มี	มี	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	95	22	117
	%	81.20	18.80	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	143	65	208
	%	68.75	31.25	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	76	29	105
	%	72.38	27.62	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	10	2	12
	%	83.33	16.67	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	324	118	442
	%	73.30	26.70	100

ตารางที่ 9.29 ผลทางลบด้านรายได้กลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลทางลบด้านรายได้		
		ไม่มี	มี	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	17	4	21
	%	80.95	19.05	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	40	21	61
	%	65.57	34.43	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	32	23	55
	%	58.18	41.82	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	5	5	10
	%	50	50	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	94	53	147
	%	63.94	36.06	100

ในด้านผลกระทบด้านลบทางสังคม ทั้งในกลุ่มปลูกพืช ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94) จะระบุว่า ไม่มีผลด้านลบ ร้อยละ 5 ระบุว่าไม่แน่ใจ เพียงร้อยละ 1 ที่ระบุว่า มีผลกระทบด้านลบ ซึ่งไม่พบความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ในขณะที่ ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรที่ระบุว่า มีผลกระทบด้านลบทางสังคม มีสูงขึ้นคือ ประมาณร้อยละ 20-22 ทั้งในกลุ่มเปราะบาง หรือไม่เปราะบาง อาทิ เช่น ไม่มาร่วมงานสังคม มีอาชีพที่น่ารังเกียจ (ฟาร์มส่งกลืนรบกวนชาวบ้าน) มีคนไม่พอใจในสังคมชาวบ้าน เป็นต้น (ตารางที่ 9.30-9.31)

ตารางที่ 9.30 ผลทางลบด้านสังคมกลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

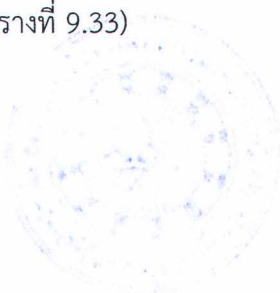
		ผลทางลบด้านสังคม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	112	0	5	117
	%	95.7	0.0	4.3	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	192	1	15	208
	%	92.3	0.5	7.2	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	101	1	3	105
	%	96.2	1.0	2.9	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	11	0	1	12
	%	91.7	0.0	8.3	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	416	2	24	442
	%	94.1	0.5	5.4	100

ตารางที่ 9.31 ผลทางลบด้านสังคมกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลทางลบด้านสังคม			รวม
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	15	4	2	21
	%	71.43	19.05	9.52	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	44	14	3	61
	%	72.13	22.95	4.92	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	43	11	1	55
	%	78.18	20.00	1.82	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	8	1	1	10
	%	80	10	10	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	110	30	7	147
	%	74.83	20.41	4.76	100

ในด้านผลกระทบทางลบด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ในกลุ่มปลูกพืช ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบางจะระบุว่าเกษตรพันธะสัญญาที่ให้มีผลกระทบทางลบ เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีความเปราะบาง คือ ร้อยละ 16-19 ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบาง ระบุว่า มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ ร้อยละ 9 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่เป็นกลุ่มไม่เปราะบาง ระบุว่า มีผลกระทบทางลบ (ตารางที่ 9.32) ผลกระทบทางลบเกิดขึ้น อาจมีประเด็น ดินเสีย น้ำเสีย มลพิษจากสารเคมีในน้ำ และมีผลกระทบต่อผู้ใช้ และ ปลาตาย ในขณะที่ ร้อยละ 42-50 ของครัวเรือนเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ที่มีความเปราะบาง ระบุว่าเกษตรพันธะสัญญามีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อาจมีมลพิษทางกลิ่น น้ำเน่าเสีย มีแมลงวัน เป็นต้น ในขณะที่ ร้อยละ 23 ของครัวเรือนในกลุ่มไม่เปราะบางระบุว่าเกษตรพันธะสัญญาส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (ตารางที่ 9.33)

ตารางที่ 9.32 ผลสดด้านสิ่งแวดล้อมกลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลสดด้านสิ่งแวดล้อม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	98	11	8	117
	%	83.76	9.40	6.84	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	162	34	12	208
	%	77.88	16.35	5.77	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	81	20	4	105
	%	77.14	19.05	3.81	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	9	2	1	12
	%	75.00	16.67	8.33	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	350	67	25	442
	%	79.19	15.16	5.66	100

ตารางที่ 9.33 ผลสดด้านสิ่งแวดล้อมกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลสดด้านสิ่งแวดล้อม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	13	5	3	21
	%	61.90	23.81	14.29	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	31	26	4	61
	%	50.82	42.62	6.56	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	28	25	2	55
	%	50.91	45.45	3.64	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	5	5	0	10
	%	50	50	0	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	77	61	9	147
	%	52.38	41.50	6.12	100

ในด้านผลกระทบด้านบวก นั้น คราวเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืช ร้อยละ 60-66 ของครัวเรือนเกษตรกรในกลุ่มเปราะบาง ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าเกษตรแบบเดิม ความแตกต่างระหว่างกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ไม่เห็นชัดในเรื่องนี้ (ตารางที่ 9.34) ส่วนในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ จะมีผู้ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าเกษตรแบบเดิมถึงร้อยละ 78-81 สำหรับกลุ่มเปราะบาง 1-2 ด้าน ซึ่งสูงกว่าในกลุ่มครัวเรือนที่ไม่เปราะบาง (ตารางที่ 9.35) ข้อมูลในตาราง 9.35 นี้ แสดงว่าในกลุ่มเปราะบางนั้น เกษตรพันธะสัญญาให้ผลบวก มากกว่า กลุ่มไม่เปราะบาง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี อย่างไรก็ตาม ถ้าย้อนกลับไปดูในตารางที่ 9.17 ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 34-41 ก็ระบุว่าเกษตรพันธะสัญญาก็ให้ผลลบด้านรายได้สุทธิเช่นกัน ซึ่งก็อาจเป็นจริงทั้งสองกรณี คือ ในบางปี ก็ให้รายได้สุทธิมากกว่า และในบางปี ก็ให้รายได้สุทธิลดลง คือ มีความผันผวน ขึ้นลง มาก ซึ่งความผันผวนนี้ เกิดขึ้นในกลุ่มเปราะบางมากกว่าในกลุ่มไม่เปราะบาง เพราะมีครัวเรือนเกษตรกรเพียงร้อยละ 19 เท่านั้นในกลุ่มไม่เปราะบางที่ระบุว่าอาจมีผลกระทบด้านลบเกี่ยวกับรายได้สุทธิ

ตารางที่ 9.34 เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าหรือไม่ แยกตามกลุ่มเปราะบางกลุ่มพืช

		เกษตรกรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าหรือไม่			
		น้อยกว่า	ไม่มากกว่า	มากกว่า	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	9	31	77	117
	%	7.69	26.50	65.81	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	19	62	127	208
	%	9.13	29.81	61.06	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	15	26	64	105
	%	14.29	24.76	60.95	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	2	2	8	12
	%	16.67	16.67	66.67	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	45	121	276	442
	%	10.18	27.38	62.44	100

ตารางที่ 9.35 เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าหรือไม่ แยกตามกลุ่มเปราะบางกลุ่มสัตว์

		เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิมากกว่าหรือไม่			
		น้อยกว่า	ไม่มากกว่า	มากกว่า	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	2	8	11	21
	%	9.52	38.10	52.38	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	3	10	48	61
	%	4.92	16.39	78.69	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	6	4	44	54
	%	11.11	7.41	81.48	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	2	3	5	10
	%	20	30	50	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	13	25	108	146
	%	8.90	17.12	73.97	100

ในด้านผลบวกด้านสังคม พบว่าในกลุ่มปลูกพืช ร้อยละ 58 ของครัวเรือนทั้งในกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ระบุว่ามียอดด้านสังคม ซึ่งในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ก็อยู่ในระดับที่สูงใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 49-58 ของครัวเรือนเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ที่มีความเปราะบาง 1-2 ด้าน ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญามีผลดีด้านสังคม ผลดีนี้ ได้แก่ การที่ชุมชนมีรายได้ดีขึ้น มีงานทำ มีแก๊สชีวภาพและปุ๋ยคอกใช้ มีการบริจาคเงินให้ชุมชน โรงเรียน และวัด มีเงินทุนหมุนเวียน ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น มีความร่วมมือกัน มีความสามัคคีกันขึ้น มีการให้ทุนการศึกษา มีการแนะนำ ฝึกอบรม และไม่แตกต่างกันชัดเจนระหว่างกลุ่มเปราะบางและไม่เปราะบาง แต่มีแนวโน้มที่ผลบวกด้านสังคมจะมีมากในกลุ่มเปราะบางมากกว่ากลุ่มไม่เปราะบาง (ตารางที่ 9.36-9.37)

ตารางที่ 9.36 ผลบวกด้านสังคมกลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลบวกด้านสังคม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	47	68	2	117
	%	40.17	58.12	1.71	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	73	121	14	208
	%	35.10	58.17	6.73	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	38	61	6	105
	%	36.19	58.10	5.71	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	4	7	1	12
	%	33.33	58.33	8.33	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	162	257	23	442
	%	36.65	58.14	5.20	100

ตารางที่ 9.37 ผลบวกด้านสังคมกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลบวกด้านสังคม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	8	10	3	21
	%	38.10	47.62	14.29	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	25	30	6	61
	%	40.98	49.18	9.84	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	18	32	5	55
	%	32.73	58.18	9.09	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	5	4	1	10
	%	50	40	10	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	56	76	15	147
	%	38.10	51.70	10.20	100

ในด้านผลบวกทางสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มปลูกพืช ร้อยละ 15-17 ของเกษตรกรทั้งในกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ พบว่าผลด้านบวกด้านสิ่งแวดล้อม จะสูงกว่ากลุ่มปลูกพืชเล็กน้อย ร้อยละ 19-21 ระบุว่า มีผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม ผลทางบวกนี้ ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เกิดจากการใช้แก๊สชีวภาพ การใช้ปุ๋ยคอก มีการตื่นตัวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแหล่งน้ำ ส่วนในกลุ่มปลูกพืชเกิดจาก มีการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ มีการบำรุงดิน มีการใช้เศษเหลือจากขังต้นพืช การปลูกถั่วเหลืองเป็นการบำรุงดิน เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างกลุ่มเปราะบางและไม่เปราะบางไม่ชัดเจนดังแสดงในตาราง 9.38-9.39 นี้

ตารางที่ 9.38 ผลบวกทางสิ่งแวดล้อมกลุ่มพืช แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	78	21	18	117
	%	66.67	17.95	15.38	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	141	32	35	208
	%	67.79	15.38	16.83	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	74	17	14	105
	%	70.48	16.19	13.33	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	6	3	3	12
	%	50	25	25	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	299	73	70	442
	%	67.65	16.52	15.84	100

ตารางที่ 9.39 ผลบวกทางสิ่งแวดล้อมกลุ่มสัตว์ แยกตามกลุ่มเปราะบาง

		ผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม			
		ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ	รวม
ไม่เปราะบาง	จำนวนครัวเรือน	11	4	6	21
	%	52.38	19.05	28.57	100
เปราะบาง 1 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	40	12	9	61
	%	65.57	19.67	14.75	100
เปราะบาง 2 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	34	12	9	55
	%	61.82	21.82	16.36	100
เปราะบาง 3 ด้าน	จำนวนครัวเรือน	10	0	0	10
	%	100	0	0	100
รวม	จำนวนครัวเรือน	95	28	24	147
	%	64.63	19.05	16.33	100

อาจสรุปได้ว่าเกษตรกรพันธะสัญญา มีผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางในแง่บวก และแง่ลบ ทั้งด้านรายได้ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในแง่บวก กลุ่มเลี้ยงสัตว์ที่เปราะบางระบุผลบวกของเกษตรกรพันธะสัญญา ด้านรายได้ และสิ่งแวดล้อมเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มพืชที่เปราะบาง (ร้อยละ 78-81 ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ร้อย

ละ 60-66 ในกลุ่มพืช สำหรับด้านรายได้ ร้อยละ 19-21 ในกลุ่มสัตว์ และ ร้อยละ 15-25 ในกลุ่มพืช สำหรับด้านสิ่งแวดล้อม) แต่กลุ่มพืชที่เปราะบาง จะระบุผลบวกด้านสังคม เป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเลี้ยงสัตว์เล็กน้อย (ร้อยละ 58 ในกลุ่มพืช และร้อยละ 40-58 ในกลุ่มสัตว์) ในกลุ่มเปราะบางที่เลี้ยงสัตว์นั้น เกษตรพันธะสัญญาให้ผลบวกด้านรายได้สุทธิ มากกว่า กลุ่มไม่เปราะบาง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี สำหรับกลุ่มพืช นั้น ความแตกต่างด้านผลบวกต่อรายได้สุทธิเมื่อเทียบกับการผลิตอื่น ระหว่างกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ไม่เห็นชัดในเรื่องนี้

ในแง่ลบ เกษตรกรในกลุ่มเปราะบางร้อยละ 27-31 ในกลุ่มปลูกพืช ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญา มีผลกระทบต่อด้านลบกับรายได้สุทธิ และ ร้อยละ 34-50 สำหรับกลุ่มเลี้ยงสัตว์ที่เปราะบางระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญามีผลด้านลบกับรายได้สุทธิ ไม่มีเกษตรกรที่ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญามีผลกระทบต่อด้านลบทางสังคม ในกลุ่มพืช แต่มีเกษตรกรร้อยละ 20 ของกลุ่มสัตว์ที่ระบุผลลบทางสังคม เช่น ไม่มาร่วมงานสังคม มีอาชีพที่น่างเกียจ (ฟาร์มส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้าน) มีคนไม่พอใจในสังคมชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรกรร้อยละ 20 ในกลุ่มพืช และ ร้อยละ 40 ในกลุ่มสัตว์ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญามีผลลบกับสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางกลิ่น น้ำเน่าเสีย มีแมลงวัน โดยทั่วไป เกษตรกรกลุ่มเปราะบางรายงานว่าได้รับผลลบทางรายได้สุทธิ และทางสิ่งแวดล้อมเป็นร้อยละที่สูงกว่ากลุ่มไม่เปราะบาง แต่ในด้านสังคมไม่มีความแตกต่างกันในทั้งสองกลุ่ม จะสังเกตว่า สำหรับกลุ่มเปราะบางมีผู้ระบุว่าได้รับผลบวกด้านรายได้สุทธิ และ ผลลบด้านรายได้สุทธิเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มไม่เปราะบางโดยเฉพาะในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ แสดงว่าผลการดำเนินงานของเกษตรกรพันธะสัญญาในด้านสัตว์ มีความแปรปรวนสูง มีผู้ได้ผลประโยชน์ และมีผู้เสียประโยชน์ในสัดส่วนที่สูงเช่นกัน และแม้ในครัวเรือนเดียวกัน อาจได้รายได้สุทธิสูงกว่าการเกษตรอื่นสูงแต่ก็มีผลกระทบต่อด้านลบด้านรายได้สุทธิและสิ่งแวดล้อมสูงเช่นกัน

ผลการศึกษาในบทนี้จะเห็นได้ว่าการผลิตในระบบเกษตรกรพันธะสัญญาในความเห็นของเกษตรกรมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในขณะที่การผลิตในระบบพันธะสัญญาให้รายได้สุทธิต่ำกว่าพืชหรือสัตว์อื่นที่เคยทำ แต่ในขณะเดียวกัน ก็สามารถส่งผลกระทบต่อรายได้ในบางปีเช่นกัน บางครั้งอาจทำให้เกษตรกรมีรายได้สุทธิลดลงมากสืบเนื่องจากความแปรปรวนของการผลิตที่เกิดขึ้น ในด้านสังคม มีผลบวก เช่น มีการจ้างงาน มีการรวมกลุ่ม มีการบริจาคเงินและสิ่งของ ลดการย้ายถิ่น แต่ผลลบก็มีในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เช่น การผลิตส่งกลิ่น และเสียงรบกวนเพื่อนบ้าน ไม่มีเวลาร่วมงานสังคมของหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม ก็มีผลบวก และลบเช่นกัน ผลบวกก็เช่น การใช้ซากพืช มูลสัตว์บำรุงดิน ใช้ซากพืชเป็นอาหารสัตว์ ใช้มูลสัตว์ทำไบโogas หรือ อาหารปลาให้อาหารธรรมชาติแก่แหล่งน้ำ เป็นต้น ในส่วนผลลบทางสิ่งแวดล้อม เช่น การเกิดมลพิษ ดินเสื่อมคุณภาพ กลิ่นและแมลงวันรบกวน ส่งผลทำให้น้ำเน่าเสีย เป็นต้น กลุ่มเลี้ยงสัตว์เป็นกลุ่มที่เห็นผลบวกด้านรายได้สูงกว่ากลุ่มพืช แต่ในขณะเดียวกัน ผลลบด้านรายได้ และสิ่งแวดล้อมก็มีสูงกว่ากลุ่มพืชเช่นกัน ในด้านสังคม โดยรวมทั้งพืชและสัตว์เกษตรกรระบุผลบวกมากกว่าผลลบ

ประเด็นเรื่องผลกระทบของเกษตรกรพันธะสัญญาตามกลุ่มเปราะบาง โดยแยกตามพืช หรือ สัตว์ ซึ่งได้จำแนกเกษตรกรตามความเปราะบางด้านแรงงานพึ่งพิง การกักขังที่สูง หนี้สินค้างที่สูง และระดับ

ทรัพย์สินในครัวเรือน พบว่า ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ แม้ว่าจะมีรายได้สุทธิและทรัพย์สินสูงกว่ากลุ่มพืช ก็มีสัดส่วนครัวเรือนที่เปราะบางสูงกว่าในกลุ่มปลูกพืช โดยมีการกู้ยืม และหนี้สินสูง โดยมีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 100 95 84 และ 76 เป็นกลุ่มเปราะบาง ในครัวเรือนผู้เลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ สุกร และ ปลา ตามลำดับ ในขณะที่ในกลุ่มปลูกข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด มีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 65-68 และร้อยละ 78-82 ของกลุ่มปลูกมะเขือเทศ มันฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน และพริก เป็นครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบาง

การทดสอบในด้านรายได้สุทธิรวม และรายได้สุทธิทางการเกษตร โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนที่เรียกว่า Analysis of variance (ANOVA) พบว่า กลุ่มปลูกพืช เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มไม่เปราะบาง และ กลุ่มเปราะบางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มไม่เปราะบาง มีรายได้เหล่านี้สูงกว่ากลุ่มเปราะบาง แต่ความแตกต่างนี้ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ แม้จะเห็นความแตกต่างในค่าเฉลี่ยแต่เมื่อทดสอบทางสถิติ ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มไม่เปราะบางและกลุ่มเปราะบางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การทดสอบค่ามูลค่าทรัพย์สิน ที่ดิน จำนวนเงินกู้ ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ และ หนี้ค้าง ของกลุ่มไม่เปราะบาง และกลุ่มเปราะบาง พบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มไม่เปราะบางมีทรัพย์สิน ที่ดิน สูงกว่า มีจำนวนเงินกู้ ปริมาณการกู้ในรูปสิ่งของ และ หนี้ค้างต่ำกว่ากลุ่มเปราะบางอย่างเห็นได้ชัดและมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจกล่าวโดยรวมว่า การเกษตรพันธะสัญญาแม้มีผลดีด้านรายได้ สังคม และสิ่งแวดล้อมหลายส่วนแต่ผลกระทบทางลบก็มีอยู่มาก และมีผลลบโดยเฉพาะต่อครัวเรือนที่มีความเปราะบางโดยความเปราะบางเกิดขึ้นเมื่อครัวเรือนมีหนี้ และการกู้ยืมที่มากเกินไป ซึ่งจะส่งผลทำให้หนี้เหล่านี้ กลายเป็นหนี้ค้างและไม่สามารถใช้หนี้ได้ ส่งผลทำให้กิจการไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ และครัวเรือนตกอยู่ในวังวนของหนี้สินอย่างไม่สิ้นสุด ดังนั้นการเข้าร่วมในการเกษตรพันธะสัญญาของเกษตรกรควรทำเมื่อมีความพร้อม และต้องระวังไม่ให้เกิดหนี้สูงเกินการจัดการ

